

วารสารศิลปกรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ฉบับปฐมฤกษ์ 2548

“คิด...อย่าทำ ทำ...อย่าคิด”

ชัยรัตน์ แสงทอง

เป็นคำพูดที่อาจารย์ชั้นบรมครูได้บอกกล่าวกับลูกศิษย์อยู่เสมอ โดยมีใจความสำคัญในลักษณะให้แง่คิดสำหรับผู้ที่จะทำงานศิลปะ หรือกำลังทำงานศิลปะ หรือทำไปแล้วไม่ได้ตั้งใจ

ความล้มเหลวในการทำงานศิลปะในแขนงทัศนศิลป์เกิดขึ้นบ่อยกับบุคคลที่ตั้งใจจริงในการสร้างสรรค์ผลงานเพราะบ่อยครั้งที่ทำไปแล้วและกลับย้อนถามตัวเองว่าทำอะไร ทำทำไม ก็เป็นเหตุมาจากไม่เข้าใจศิลปะเพราะศิลปะอาจไม่ใช่ความหมายที่มีอยู่ตายตัว ความหมายของศิลปะกลับมีชีวิตดิ้นไปได้เดินไปได้ตามยุคสมัยของมันเอง ซึ่งครั้งหนึ่งศิลปะเคยมีความหมายคือการเลียนแบบธรรมชาติ และความหมายในลักษณะนี้ก็คงถูกใจศิลปินในแนวเรียลลิสติก อย่าง แอนดรูว์ไวเอธ Andrew Wyeth มากกว่าศิลปิน พอล เซซาน Paul Cezanne ซึ่งแม้แต่ลวดทอรูปทรงมีแปรง กล่าวคือศิลปินแอนดรูว์ไวเอธ ได้ค้นหาปรัชญาการทำงานในพื้นที่ฐานแห่งความเชื่อจากการค้นหาความลึกซึ้งในโลกแห่งความจริงในธรรมชาติจนมีคำพูดที่ว่า “บิดาของผมได้สอนให้ผมเป็นคนใคร่รู้และมองลึกลงไปในโลกของความจริง” ศิลปินจึงถ่ายทอดผลงานมาในลักษณะของการเลียนแบบธรรมชาติด้วยมุมมองของตน ไม่ใช่ที่จะทำงานด้วยตาเห็นแต่สร้างงานตามที่ใจเห็นและเมื่อย้อนหันกลับไปศิลปิน พอล เซซาน Paul Cezanne ผู้ที่ทำงานจากเหตุผลภายในเพราะรูปทรงภายนอกจากธรรมชาติ ไม่ใช่รูปทรงที่เขาต้องการ

จึงเกิดการย่อยสลายรูปทรงให้ตรงไปสู่ใจมากกว่า ซึ่งเขาได้กล่าวไว้ว่า “ธรรมชาตินั้นเยอะให้เราเห็นลึกกว่าที่ตาเราเห็น” ดังนั้น ปรัชญาและทิศทางของความหมาย ศิลปะจึงเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวให้เป็นอมตะตายตัวและศิลปินผู้ทำงานก็ไม่ควรไปใส่ใจเกี่ยวกับความหมายนี้ให้มากไปกว่าการทำงาน

ดังนั้นการเข้าใจศิลปะก็คือการตั้งมั่นในการค้นคว้าศึกษาถ่ายทอดมาเป็นรูปธรรมจาก นามธรรมในสมองที่อยู่ในรูปของความรู้สึกนึกคิดออกมาจนสำเร็จนั่นเองและความล้มเหลวที่จะเกิดขึ้นกับการทำงานศิลปะก็ย่อมเกิดได้ทุกช่วงขณะ ซึ่งเหตุสำคัญและพบบ่อยก็คือในขณะที่เราคิด จินตนาการไปต่างๆ นานา สมองของเรายังไม่ได้ประมวลผลภาพให้สำเร็จ หลายคนมักจะเร่งที่จะทำออกมาในงานจริงเสียก่อนเหมือนคำพูดของคนโบราณที่ว่า “ชิงสุกก่อนห่าม” กล่าว คือยังไม่ทันรวบยอดของความคิดก็ทำงานจริงเสียแล้วและพอทำงานจริงไปได้สักช่วงหนึ่ง ก็เกิดอาการไม่พอใจ หรือไม่ชอบอารมณ์กับผลงานของตนเองโดยที่ยังไม่เสร็จก็กลับไปคิด ขอยกตัวอย่างเพื่อความเข้าใจ เช่น เมื่อเราคิดที่จะเขียนผลมะม่วงเพื่อให้รู้สึกน่าทาน จากนั้นเราเริ่มเขียนรูปมะม่วงขึ้นมาบนเฟรม พอเขียนไปได้สักพักเริ่มไม่สวย ก็คิดหาวิธีเพิ่มเติมอาจจะเพิ่มสีส้มให้ดูสุกอมมากขึ้น พอเพิ่มสีส้มเสร็จแล้วก็ยังดูไม่พอ ประกอบกับฝนผ้าใบยังดูโล่งอยู่ก็เลยใส่ใบมะม่วงเพิ่มเข้าไป พอใส่ใบเสร็จก็ยังไม่พอก็เลยใส่เม็ดแดง

เกาะอยู่ที่มะม่วงเข้าไปอีก พอเสร็จดูแล้วมดแดงคงเหงา ถ้ามีตัวเดียวก็เลยใส่เพื่อนมดแดงไปอีก พอใส่มดแดงเยอะไปลูกมะม่วงก็ดูไม่สวย จึงใส่ลูกมะม่วงเพิ่มไปอีก ลูกคราวนี้ให้เป็นลูกแก่บ้างเป็นสีเขียวเพื่อจะได้ไม่เหมือนลูกแรก พอใส่มะม่วงไปสองลูกทำให้องค์ประกอบในภาพไม่สวย มะม่วงลูกที่สองมาแย่งความสำคัญของมะม่วงลูกแรกไปจึงคิดจะทำอย่างไร ให้มะม่วงลูกแรกที่สูงอมดูน่ากิน ก็เลยเล่าเรื่องโดยการเขียนรูปนกมาเกาะกินมะม่วงสุก พอเขียนนกกำลังเจาะมะม่วงเสร็จรูปทรง ของมะม่วงที่ดูเปร่งปรังสูงอมก็มีรอยเจาะเป็นหลุมโดยนก คราวนี้ศิลปินผู้มีเรื่องราวอยู่ในสมองเยอะก็เลยหยุดทำงานเพราะเกิดอาการไม่พอใจหนักขึ้นเป็นทวี เพราะความรู้สึกในขณะนี้ค่อนข้างห่างไกลกับความรู้สึกตอนแรกที่จะเขียนจึงเกิดการล้มเหลวในการทำงานเนื่องจากไม่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกอันหอมหวานของมะม่วงสุกได้ ดังนั้นการคิดจะสร้างสรรค์ผลงานเราควรคิดให้อิมก่อนแล้วค่อยๆ ถ่ายทอดลงเป็นภาพร่าง จากนั้นก็คิดใหม่ในเรื่องเดิม พออิมก็ถ่ายทอดเป็นภาพร่างอีก ทำอย่างนี้ไปจนกว่าได้ภาพร่างที่เข้าทางความคิดเบื้องต้นจึงนำมาเปรียบเทียบกับคิดสรรค์ ภาพร่างที่เข้าทางความคิดเบื้องต้นสักสองสามภาพ จากนั้นก็นำภาพทั้งสามมาประมวลผลสมเป็นภาพร่างจริงได้หนึ่งภาพ ดังนั้น ช่วงเวลาที่คิดยังไม่เสร็จแล้วรีบทำงานจริงนั้น ก็หมายความว่างานจริงที่เราทำอยู่นั้นก็ไม่ต่างอะไรกับภาพร่างเบื้องต้นเท่านั้นเอง ผลงานที่ออกมาจึงเป็นเพียงการเล่าเรื่องความคิดในขั้นแรกไม่ได้มีความลึกซึ้งหรือสะท้อนใจแต่ประการใด

ผู้ทำงานที่รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติใกล้ตัว แล้วประมวลมาเป็นรูปแบบความคิดที่ง่ายสรุปขบยอดได้เร็วก็จะได้เปรียบในกระบวนการทำงานต่างจากผู้ที่ยึดไปไกลจนเกิดความฟุ้งเฟ้อของจินตนาการ พอเข้าสู่การขบยอดความคิดก็จะรวบไม่หมด ทำให้เกิดอาการลังเลและหยุดซังกไม่กล้าที่จะทำงาน เพราะจิตใจมัวแต่พะวงว่าจะเกิดการผิดพลาดเมื่อเข้าสู่กระบวนการทำงานจริง เพราะฉะนั้นความคิดของคนเราก็เป็นดาบสองคม มีทั้งแง่ดีและแง่ลบ

ถ้าเราควบคุมความคิดไม่อยู่มันก็จะกลับมาทำลายเราเองในท้ายที่สุด ผู้ที่ศึกษาศิลปะจะเบี่ยงหนีกับการทำงานและเมื่อเบี่ยงหนีก็จะละทิ้งใจอันบริสุทธิ์ในการทำงาน หลังจากนั้นก็สร้างผลงานที่จอมปลอมออกสู่สาธารณชนให้พลอยเบี่ยงหนีไปด้วย

จิตใต้สำนึกได้สัมผัสวัตถุสิ่งของบรรยากาศเวลา ที่ใกล้ตัวจึงเกิดการกระตุ้นสั่งสมองให้ต้องคิดเกิดพลังที่จะกระทำสร้างสรรค์หรือเป็นความอยากที่แท้จริงในกรณีที่เกิดเป็นความคิดในลักษณะนี้เรียกว่าเป็นความคิดที่บริสุทธิ์เป็นความอยากที่มาจากใจจนแทบที่จะไม่ได้สนว่ารูปแบบ หรือลักษณะงานจะออกมาเช่นไร เพียงแต่รู้ว่าจะต้องค้นหาโดยอาศัยทัศนธาตุทางศิลปะมารับใช้ก็เท่านั้นเอง แต่สำหรับศิลปินที่ไม่เคยเข้าใจศิลปะก็มักจะรู้เสียก่อนว่าผลงานของตนจะออกมาอย่างไร ทั้งที่ยังไม่ได้คิดค้นหาอะไรเลย การกระทำในลักษณะนี้จึงเป็นความผิดพลาดอยู่เสมอ เพราะเขากำลังเลียนแบบจินตภาพที่ตายนิ่งอยู่ในสมองก็เท่านั้นเอง

การเริ่มต้นด้วยแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมที่สัมผัสได้ง่ายและคุ้นเคยนำมาเป็นข้อมูลในการคิดทำงานเป็นข้อได้เปรียบ เพราะจะรู้สึกกับข้อมูลดังกล่าวและจะตรึงใจในการถ่ายทอดความรู้สึกออกมาเป็นภาพได้โดยง่ายจึงขอยกตัวอย่างผลงานศิลปิน ชลูด นิ่มเสมอ ในผลงานที่ชื่อ คลองบางหลวง เป็นผลงานที่เกิดจากแรงบันดาลใจใกล้ตัวศิลปิน โดยอาศัยการนำเสนอมุมมองง่ายๆ ของวิถีชีวิตของคนไทยที่ต้องพึ่งพาอาศัยธารน้ำ โดยการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะ คือเส้นเป็นทัศนธาตุ หลักในการอธิบายเรื่องราวซึ่งแฝงไว้ด้วยความเรียบง่ายไม่ทุกขรือนในชุมชนและแสดงออกถึงความเบิกบานของเด็กผู้หญิงได้เป็นอย่างดีและอีกภาพหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า “มื่อคำ” เป็นภาพสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ภายในครอบครัวแบบชนบทไทย อันเต็มไปด้วยความสุขความสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารและความอึดอึดของหญิงสาวที่ดูสดใสท่ามกลางความมืดของบรรยากาศภายในบ้านตอนค่ำ ดังนั้นอาหารมื่อคำที่เห็นอยู่นี้จึงไม่เพียงเป็นอาหารที่กินเพื่ออิมเท่านั้น แต่เป็นเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความอุดมไปด้วยข้าวปลาอาหารของสังคมไทยในอดีตอีกด้วย ทำให้ผู้ชมผลงาน

เกิดความหลงใหลในความเป็นชนบทและอิมเพรสชันนิสม์ หลังจากได้ชมผลงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว แม้คิดและมุมมองของศิลปิน ชลูด นิยมเสมอ จึงเป็นบทพิสูจน์อันประสบความสำเร็จก็เนื่องมาจากการทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจและนำสิ่งใกล้ตัวมาเป็นสื่อในการแสดงออก จึงเป็นประเด็นในเรื่องของการคิดในสิ่งที่ง่ายจึงสามารถสรุปรวบยอดได้เร็วจนเป็นผลในการแสดงออกที่พอเหมาะพอดีแต่กลับได้คุณค่าทางศิลปะที่สูงส่ง แบบแผนในการทำงานศิลปะสำหรับศิลปินมีความจำเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นศิลปินที่ทำงานในลักษณะหรือรูปแบบอย่างไรก็ตามก็ล้วนแล้วแต่มีกระบวนการเป็นขั้นตอนเหมือนกันทั้งสิ้นแม้กระทั่ง แจ็คสัน พอลล็อก Jackson Pollock ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นศิลปินที่สร้างผลงานด้วยความฉับไว ประกอบกับลีลาท่วงท่าในการทำงานโดยการปูผืนผ้าใบในแนวราบ จากนั้นก็ใช้สีระเบิด เท ราด ลงไป ทับซ้อนไปมาเกิดมิติในผลงาน อาจจะไม่จำเป็นต้องให้ภาพร่าง แต่วิธีการและอาการที่ปรากฏเห็นในขณะทำงานนั้น ล้วนแล้วแต่ต้องตระเตรียมและคิดค้นเป็นอย่างดี ศิลปินสำแดงพลังออกมาที่เรียกกันว่า Action Painting ทุกอย่างจะเคลื่อนไหว movement ไปตามลีลาของท่าทาง นั่นก็แสดงให้เห็นว่าในขณะที่ทำอยู่นั้นศิลปินไม่ต้องคิดอะไรกลับปล่อยใจของตนให้สนุกเพลิดเพลินไปตามท่วงทำนองของจังหวะทางร่างกาย จึงดูเหมือนกับว่าศิลปินได้ละทิ้งโลกแห่งแวดล้อมออกไปเสียสิ้น เหลือแต่เพียงตัวเขากับงานเท่านั้นที่ได้ตอบซึ่งกันและกัน ความเห็นของคนทั่วไปในลักษณะการทำงานของศิลปินแบบนี้มักจะคิดกันว่าไม่มีแบบแผนการทำงาน แต่ตัวศิลปินเองกลับพูดว่า “ผมต้องการให้คุณเห็นว่าภาพที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์เป็นอย่างไร” แสดงให้เห็นว่าศิลปินมีกระบวนการคิดก่อนที่จะลงมือทำงานจริง โดยยึดหลักการค้นหามิติใหม่ให้กับภาพจิตรกรรมบนผืนผ้าใบ ผลจากการทับซ้อนของสีและขนาดทิศทางต่างๆ เกิด ผลความรู้สึทางมิติการมองเห็นที่ลึกซึ้งและให้อรรถิพล ต่อวงการศิลปะในแนวนามธรรมตามมา

จากที่ผู้เขียนได้อธิบายและยกตัวอย่างข้างต้นนั้น จึงพอให้แง่คิดสำหรับผู้ทำงานศิลปะ ถึงกระบวนการคิด.....อย่าทำ ทำ.....อย่าคิด เพื่อเป็นตัวเลือกในการ

ทำงานให้ประสบ ความสำเร็จและเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงกระบวนการที่ซับซ้อนทางทฤษฎีต่างๆ ที่มากเกินไป และปฏิบัติจริงไม่ได้ จนเป็นผลกระทบต่องานสร้างสรรค์ให้ต้องเหนื่อยหน่ายกับการทำงานและท้ายที่สุดความทะเยอทะยานที่ปลุกฝังไว้ในหัวใจผู้ฝึกฝนที่จะเป็นศิลปินหรือผู้ทำงานศิลปะอยู่แล้ว การลองผิดลองถูกจึงไม่ใช่ความน่าอายและเสียเวลาแต่ประการใดเพราะความฝันเบื้องปลายที่จะก้าวไปให้ถึงนั้นไม่ได้มีอยู่จริง

“มือคำ” 2498/ภาพพิมพ์แกะไม้สีน้ำ/48x67 ซม.

“คลองบางหลวง” 2502/ภาพพิมพ์แกะไม้/42x49.5 ซม.

บรรณานุกรม

ชะวั้งชัย ภาติณฐ. (2532). ศิลปะศิลปิน(หรือศิลปินศิลปะ). สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ

